

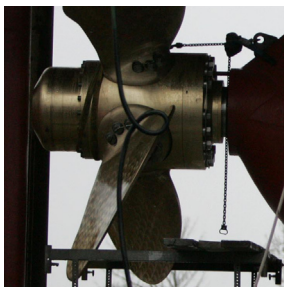
Rabobank

De Kracht van Stad en Midden Groningen

Het economisch presteren van het bedrijfsleven

Thema: ondernemers en arbeidsmarkt

Voorwoord	5
Inleiding	7
1. Economische thermometer	9
1.1 Bedrijfsleven doet het goed in Stad en Midden Groningen	9
1.2 Economische groei concentreert zich in stedelijk gebied	11
1.3 Economie ook krachtig in landelijk gebied	12
1.4 Stedelijk versus landelijk: werkgelegenheidsfunctie	13
2. Ondernemers en arbeidsmarkt	15
2.1 Ondernemers in de regio merken krapte op de arbeidsmarkt...	15
2.2 ... want hun vraag is substantieel	15
2.3 Vooral tekort aan technisch middelbaar opgeleid personeel	17
3. SWOT	18
3.1 Werken aan de uitstraling van de regio	20
3.2 En: aandacht voor techniek	20
Colofon	22

Voor u ligt de samenvatting van het onderzoek De kracht van Stad en Midden Groningen. Hierin presenteren wij de Economische thermometer, visies van experts en een studie naar de regionale arbeidsmarkt in het werkgebied van een nieuwe Rabobank: de onlangs uit een fusie ontstane Rabobank Stad en Midden Groningen. Het onderzoek is het resultaat van een goede samenwerking tussen de Rabobank Stad en Midden Groningen, de Kamer van Koophandel Noord-Nederland en de afdeling Kennis en Economisch Onderzoek (KEO) van Rabobank Nederland.

In de studie gaan de onderzoekers in op de economische prestaties van het regionale bedrijfsleven en schenken zij aandacht aan het thema arbeidsmarkt. De vergrijzing, die zich de afgelopen jaren steeds sterker aftekent onder de Nederlandse bevolking, zorgt voor groeiende druk op arbeidsmarkt. Daarnaast stellen bedrijven steeds hogere eisen aan hun personeel. De concurrentiekracht van de Nederlandse economie ligt in hoogwaardige en kennisintensieve producten. Ook het Noorden is bezig met een transitie naar een kenniseconomie. Een belangrijke voorwaarde voor deze transitie is de aanwezigheid van voldoende gekwalificeerd personeel.

Al deze ontwikkelingen hebben een grote impact op de vraag naar arbeid vanuit het bedrijfsleven.

Hoe zien de bedrijven in Stad en Midden Groningen de regionale arbeidsmarkt? Waar liggen de wensen en wat zijn de knelpunten? De studie geeft inzicht in deze problematiek aan de hand van interviews met experts en een enquête onder mkb-ondernemers in de regio.

Met het onderzoek naar de Kracht van Stad en Midden Groningen leveren wij een bijdrage aan de informatie die nodig is voor het maken van beleidskeuzes bij zowel de bedrijven als de bestuurders en beleidsmakers in de regio.

Graag bouwen we samen met u verder aan de 'kracht van Stad en Midden Groningen'!

Namens de Rabobank Stad en Midden Groningen,	Namens de Kamer van Koophandel Noord-Nederland,
--	---

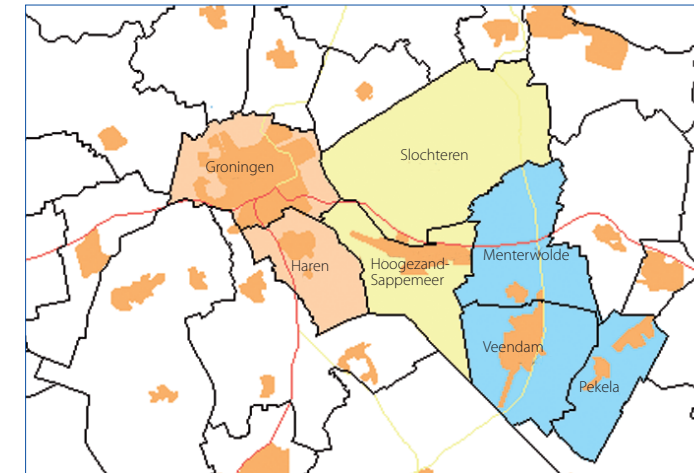
Robert Reekers Directeur Bedrijven & Private Banking	Eric Jansen Algemeen Directeur
--	-----------------------------------

De regio Stad en Midden Groningen bestaat uit de stedelijke gebieden Groningen-Stad, Veendam en Hoogezand-Sappemeer en de landelijke gemeenten Haren, Pekela, Menterwolde en Slochteren. Gezien de grote omvang en de onderlinge verscheidenheid is het onderzoeksgebied in drie deelgebieden opgesplitst.

Naast een variatie aan stedelijkheid kent de regio een variatie aan economische sectoren. Zo zijn in Menterwolde-Pekela-Veendam maaksectoren als landbouw en industrie nog steeds van groot belang. In Hoogezand-Sappemeer-Slochteren zijn de scheepsbouw en de papierindustrie grote werkgevers. De aanwezigheid van de Nederlandse Aardolie Maatschappij en Stork GLT in Sappemeer zorgen voor de relatief omvangrijke sector delfstofwinning. Deelregio Groningen-Haren kent daarentegen een dominante dienstverlenende productie-structuur. Naast veel zakelijke dienstverlenende bedrijvigheid zijn hier onderwijs en gezondheidszorg sterk aanwezig.

Figuur 1: Het onderzoeksgebied en deelgebieden Stad en Midden Groningen

Maar hoe presteren nu al deze sectoren in onze regio? Om dit te meten gebruiken we het economische thermometermodel van Rabobank Nederland. Dit model meet de economische prestaties van Nederlandse regio's en vergelijkt deze met het Nederlandse gemiddelde. Dit doen we aan de hand van acht variabelen, ondergebracht bij twee indicatoren: economische groei en economische kracht. Economische groei bestaat uit winstgroei, investeringsgroei, productiegroei en arbeidsvolumegroei. Economische kracht bestaat uit rentabiliteit op eigen vermogen, investeringsratio, arbeidsproductiviteit en arbeidsvolume ten opzichte van de beroepsbevolking.

De economische prestatie van een regio waarderen we met een rapportcijfer. Voor elke variabele zetten we de gemiddelde waarde in Nederland op een zes. Wanneer dat het cijfer voor een regio boven de zes ligt, betekent dit dat deze regio op de betreffende indicator beter presteert. Een prestatie onder het gemiddelde wordt met een cijfer onder de zes gewaardeerd. De economische prestaties van de regio komen in hoofdstuk 1 uitgebreid aan bod.

In hoofdstuk 2 gaan we in op het thema arbeidsmarkt. Om de arbeidsmarkt en de daarop spelende knelpunten in kaart te brengen, hebben we een enquête gehouden onder 317 ondernemers. Daarnaast interviewden we diverse ondernemers en andere economisch belangrijke spelers uit het gebied. De belangrijkste uitkomsten van de enquête en de interviews zijn in hoofdstuk 2 samengevat. Ter illustratie van de onderzoeksgegevens treft u in deze brochure enkele uitspraken aan van de geïnterviewden.

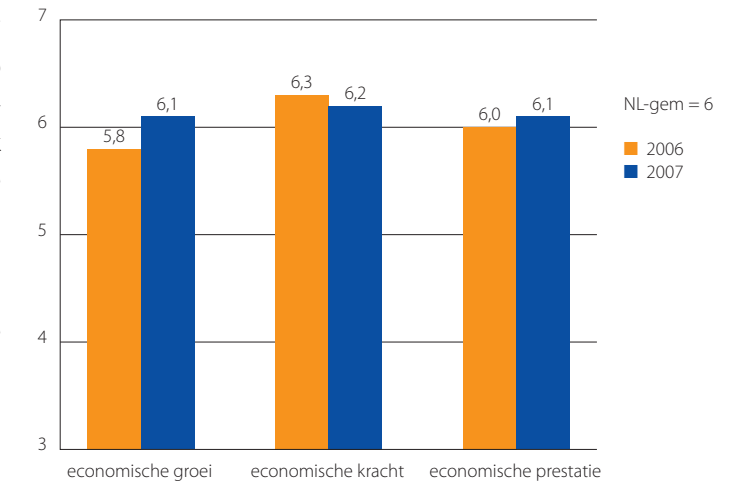
De complete onderzoeksrapportage en de volledige interviews kunt u downloaden op: www.rabobankgroep.nl/kennisbank

1.1 Bedrijfsleven doet het goed in Stad en Midden Groningen

Het bedrijfsleven in Stad en Midden Groningen heeft in 2007 goed gepresteerd. De regio scoort een 6,1 op groei en een 6,2 op kracht van de economie. Deze cijfers betekenen dat de economische prestatie van het gebied iets hoger ligt dan het landelijk gemiddelde. Ook ten opzichte van 2006 presteerde het regionale bedrijfsleven het afgelopen jaar beter.

De prestaties van het bedrijfsleven in de regio Stad en Midden Groningen worden zeer sterk beïnvloed door de scores uit de deelregio Groningen-Haren. Het bedrijfsleven is hier in omvang groter dan dat in de rest van de regio en presteert duidelijk beter.

Figuur 2: Economisch presteren regio Stad en Midden Groningen, 2006 en 2007

Bron: Rabobank/EIM

**Jaap Dijkstra, wethouder Economische Zaken
gemeente Groningen:
“Make your own incubator.”**

“We zien in Groningen hoe belangrijk nieuwe ondernemingen zijn voor de economie. We bevorderen het startend ondernemerschap onder het motto “make your own incubator”. Hierbij stimuleren we bedrijven om in hun bedrijfspand ruimte te maken voor studenten en startende bedrijven. De dynamiek van nieuwe bedrijvigheid, zowel in de stad als in de Eemshaven, zorgt voor groei van toeleveranciers in de bouw, de metaal, onderhoud en ingenieursbureaus in de hele regio.”

“De Groninger arbeidsmarkt werkt op dit moment als aantrekkelijke factor voor de vestiging van nieuwe bedrijven. De kosten van levensonderhoud zijn in de Randstad veel hoger dan in Groningen, terwijl de leefomstandigheden hier een stuk aangenamer zijn dan elders. De stad Groningen is een bruisende en dynamische stad en biedt tegelijkertijd de rust en ruimte in het ommeland. Daarbij komt dat de stad een geweldig palet aan voorzieningen heeft. De economische toekomst van een regio hangt af van drie t’s: talent, technologie en tolerantie. En die zijn in Groningen in ruime mate voorhanden.”

1.2 Economische groei concentreert zich in stedelijk gebied

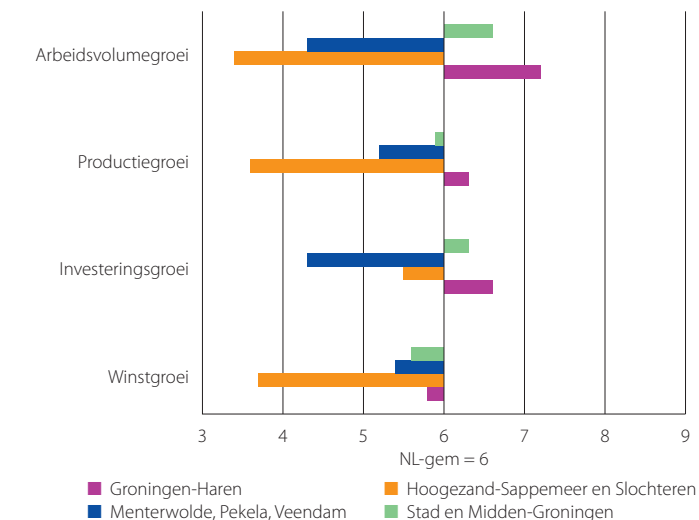
De betere groeiprestatie ten opzichte van 2006 heeft met name te maken met de sterke groeiprestaties in het deelgebied Groningen-Haren. Die in deelgebied Hoogezand-Sappemeer-Slochteren zijn beduidend lager dan vorig jaar. In 2006 scoorde dit gebied op winstgroei en productiegroei nog bovengemiddeld, maar dit kon de regio in 2007 niet voortzetten. Vooral de tegenvallende resultaten van de sector delfstofwinning en industrie beïnvloeden deze groeiprestaties in Hoogezand-Sappemeer-Slochteren negatief. Ook de investeringsgroei bleef in deze regio iets achter. Dit heeft te maken met het feit dat in de industrie minder is geïnvesteerd.

De groeiprestaties van Menterwolde-Pekela-Veendam kennen hetzelfde patroon als Hoogezand-Sappemeer-Slochteren. De groeiprestaties vallen in 2007 lager uit dan in 2006. Dat geldt vooral voor de investerings- en productiegroei. Achterblijvende investeringen in de handel, de horeca en de zakelijke dienstverlening zijn grotendeels verantwoordelijk voor het lagere investeringsgroei en de achterblijvende productiegroei.

In 2007 bedroeg de arbeidsvolumegroei in Nederland 2%. In Groningen-Haren lag deze groei met 2,5% iets hoger. De hoogste groei van het arbeidsvolume deed zich voor in de zakelijke dienstverlening. Zij vormt in deze deelregio een belangrijke sector

en heeft haar dominantie in het afgelopen jaar verder versterkt. Andere sectoren waar het arbeidsvolume sterk is toegenomen zijn de bouw en de horeca. Ook de productiegroei ligt met 4,9% in Groningen-Haren hoger dan gemiddeld. Wederom zijn het de zakelijke diensten en de horeca waar de productie het sterkst is toegenomen.

Figuur 3: Rapportcijfers economische groei 2007

Bron: Rabobank/EIM

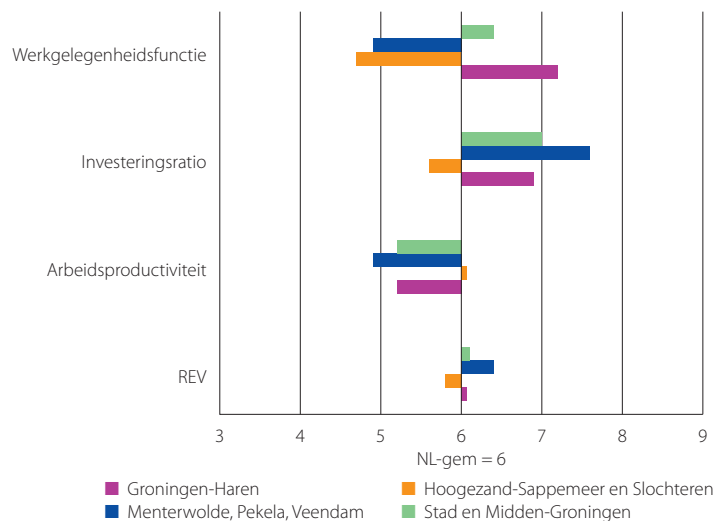
1.3 Economie ook krachtig in landelijk gebied

De score voor kracht van de economie van Stad en Midden Groningen ligt, evenals de groeiprestatie, iets boven het landelijke gemiddelde. De kracht van de economie laat een stabiel beeld zien dan de groeiprestaties. Ten opzichte van 2006 is echter sprake van een lichte verslechtering. Vooral op de arbeidsproductiviteit scoort de regio laag.

De economische kracht van Menterwolde-Pekela-Veendam ligt met een 6,0 op het landelijk gemiddelde. De hoge scores op het rendement op eigen vermogen en de opvallend hoge investeringsratio compenseren de lage scores op werkgelegenheidsfunctie en arbeidsproductiviteit. De investeringsratio geeft een indruk van het investeringsanimo van het bedrijfsleven. Zij wordt berekend door de investeringen te delen door de toegevoegde waarde. Met name de industrie en zakelijke diensten zorgen voor de sterke investeringsratio in deze regio.

Hoogezand-Sappemeer-Slochteren kent als enige van de drie deelregio's een lage score op economische kracht. Met name de lage investeringsratio en werkgelegenheidsfunctie zorgen hiervoor. In tegenstelling tot de andere twee deelgebieden scoort Hoogezand-Sappemeer-Slochteren wel goed op arbeidsproductiviteit.

Figuur 4: Rapportcijfers economische kracht 2007

Bron: Rabobank/EIM

1.4 Stedelijk versus landelijk: werkgelegenheidsfunctie

De werkgelegenheidsfunctie van een regio geeft de verhouding weertussen het arbeidsvolume en de potentiële beroepsbevolking (mensen in de leeftijd van 15-65 jaar) in een gebied. Zij geeft een indicatie van het belang van een regio als werkverschaffer. Vooral de stedelijke gebieden scoren goed op deze variabele, terwijl de meer landelijke regio's wat achterblijven. Deze landelijke regio's staan niet zozeer bekend om de kracht van het bedrijfsleven, maar meer om de kwaliteit van de woon- en leefomgeving. Dit verklaart dan ook de verschillen in scores tussen Groningen-Haren en de andere twee deelregio's.

Groningen-Haren scoort ruim bovengemiddeld op de werkgelegenheidsfunctie, terwijl de andere twee deelgebieden benedengemiddeld scoren. Ondanks deze achterblijvende werkgelegenheidsfunctie is het economisch belang van zowel Hoogezand-Sappemeer-Slochteren als Menterwolde-Pekela-Veendam groot. Zo'n 30% van de brutowinst en 40% van de toegevoegde waarde in de regio Stad en Midden Groningen komt voor rekening van het bedrijfsleven uit deze twee deelgebieden.

Bastiaan Last, directeur Prima personeel: "Wij zullen ervoor moeten zorgen dat veel hoogopgeleiden in onze regio blijven."

"Wij zullen ervoor moeten zorgen dat veel hoogopgeleiden in onze regio blijven. De ontwikkelingen in de Eemshaven bieden een enorme kans voor Stad en Midden Groningen. Het hele Energy Valley concept kan hiermee de primaire bron worden, die de noordelijke economie nu juist zo hard mist. Allerlei kennisintensieve bedrijvigheid zal hierdoor worden gestimuleerd."

"Ook over de gevolgen van de vergrijzing mogen we goed nadenken. Het is niet zo dat alles zich vanzelf wel zal oplossen. Er zullen niet alleen veel mensen uitstromen, maar ik verwacht dat oudere werknemers gewoon niet-geliefd blijven. Bovendien gaan allerlei ontwikkelingen steeds sneller. Medewerkers zijn dan ook eerder 'verouderd'. Om- en bijscholing zullen steeds belangrijker worden."

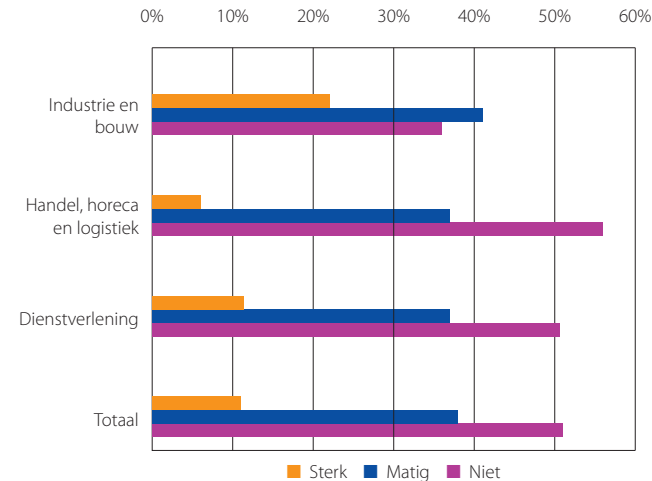
Evert Wind, directeur Regiostimulering van Kamer van Koophandel Noord-Nederland: “Noordelijke mentaliteit is geen hinderpaal”

“Ik geloof niet dat de noordelijke mentaliteit een hinderpaal vormt voor ondernemerschap en economische groei. Het is eerder zo dat de afwezigheid van een technische universiteit en technische multinationals ondernemerschap niet stimuleerde. De komst van technologische topinstituten voorziet dus echt in een behoefte. Het bedrijfsleven dat gebruik gaat maken van de resultaten van deze topinstituten is bovendien gebaat bij het arbeidspotentieel dat nu al in de maakindustrie aanwezig is.”

“Waar velen globalisering, vergrijzing en de steeds duurdere grondstoffen zien als een bedreiging van de welvaart in ons gebied, zie ik met name kansen. Groningen kent mogelijkheden voor alle vormen van duurzame energie. Of het nu wind, zon, water of bio-energie is.”

“De vergrijzing zal leiden tot de ontwikkeling van nieuwe zorgconcepten. Noord-Nederland kan hier grootschalig op inspelen. Daar is ruimte voor. De Blauwe Stad is er gekomen, waarom dan geen seniorenstad, een all-in advanced park met hotelachtige ziekenhuisontwikkeling?”

Figuur 5: Wordt het bedrijf belemmerd door krapte op de arbeidsmarkt?

Bron: Rabobank, KvK

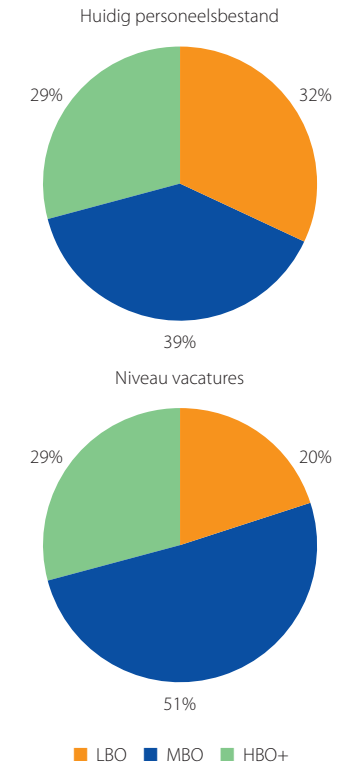
2.1 Ondernemers in de regio merken krapte op de arbeidsmarkt...

Meer dan de helft van de ondernemers ervaart een krappe arbeidsmarkt en voelt zich hierdoor in enige mate belemmerd in de ontwikkeling van het bedrijf. De vergrijzing van het landelijk gebied zorgt ervoor dat in grote delen van Stad en Midden Groningen een krimpende beroepsbevolking wordt verwacht. Dit zal zorgen voor een kwantitatief tekort aan arbeidskrachten. Daarnaast is het kwalitatieve verschil tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt een blijvend thema. Het staat dan ook niet voor niets op de agenda van de Provincie Groningen.

2.2 ... want hun vraag is substantieel

De helft van de bedrijven heeft het afgelopen half jaar vacatures gehad. Het is opvallend dat de vraag van mkb-ondernemingen zich op dit moment sterk richt op MBO'ers en voor het komend jaar ook op hoger opgeleiden. De LBO'ers zijn dus minder in trek. Het gemiddelde opleidingsniveau binnen bedrijven zal de komende jaren waarschijnlijk stijgen. Dat past binnen de transitie die Nederland maakt naar een kennisintensieve economie. De regionale verschillen binnen Stad en Midden Groningen zijn beperkt en niet anders dan al bleek uit de economische thermometer: Groningen-Haren groeit qua arbeidsvolume iets sneller en dat zorgt voor een grotere vraag naar personeel.

Figuur 6: Vacatures naar gevraagd opleidingsniveau in het afgelopen jaar

Bron: Rabobank, KvK

2.3 Vooral tekort aan technisch middelbaar opgeleid personeel

Bijna alle bedrijven die knelpunten ervaren bij het vinden van personeel, hebben moeite om technisch opgeleide mensen te vinden (87%). Op andere terreinen zien de ondernemers veel minder knelpunten. Zo is het zelden een probleem om financieel-administratief opgeleid personeel te vinden. Op het ene vlak is er dus genoeg personeel voor handen, op het andere vlak is er een tekort. De aansluiting tussen onderwijs en bedrijfsleven kan dus nog beter. De promotie van bepaalde sectoren is een belangrijke manier om meer technisch opgeleide krachten te krijgen. Daarnaast blijkt dat de meerderheid van mkb-ondernemers graag meer wil overleggen met opleiders. Verder geven deze ondernemers aan dat er in de opleidingen meer nadruk op bedrijfsmatig werken moet komen te liggen.

Tabel 1: Soort knelpunt bij bedrijven met een knelpunt

	LBO	MBO	HBO+	Totaal
Technisch opgeleid	21%	51%	38%	87%
Leidinggevende capaciteiten	16%	36%	18%	48%
Met werkervaring	10%	24%	17%	39%
Commercieel opgeleid	6%	20%	15%	33%
Recent afgestudeerde Arbeidskrachten	10%	18%	12%	32%
Financieel-administratief opgeleid	1%	4%	6%	7%
Totaal	22%	61%	43%	

Bron: Rabobank / Kamer van Koophandel

Tabel 2: Sterkten en zwakten, kansen en bedreigingen regionale economie

Sterk	Zwak
Evenwichtige economische structuur met sterke punten: energie, life science, ICT	Beperkt aantal hoofdvestigingen van bedrijven
Aan regio verbonden sectoren: scheepvaart, havengebonden industrie en landbouw	Minder sterke groei bedrijfsleven buiten Groningen-Stad
Sterk medisch cluster	Belemmeringen bedrijfsontwikkeling door krapte arbeidsmarkt
Bedrijfsleven kent een relatief hoog rendement op eigen vermogen	Relatief lage arbeidsproductiviteit
Sterke groei economie Groningen-Stad	Bescheidenheid Groningers
Voordelige vestigingsplaats voor bedrijven en werknemers	
Veel faciliteiten voor startende ondernemers	
Goede toegang tot het Ruhrgebied via A31	
Geen /beperkte files	
Kansen	Bedreigingen
Ontwikkeling Energy Valley en Energy Delta Institute	Achterblijvende arbeidsproductiviteit leidt tot verslechtering van de concurrentiepositie
Ontwikkeling(en) Groningen Seaports	Belemmering bedrijfsontwikkeling door krapte arbeidsmarkt
Verbetering infrastructuur in en rond Groningen-Stad	Groeiende concurrentie vanuit andere regio's in de wereld
Internationalisering, intensivering contacten met Noord-Duitsland, Scandinavië en de Baltische Staten	Gevolgen van recessie VS
Samenwerkingsmogelijkheden sensortechnologie met andere sectoren	
Nieuwe zorgconcepten: Groningen als het Florida van Nederland	
Internationaal cargo vliegveld	
Versterking competitieve kracht door verdwijnen van regionale subsidies	
Arbeidsschaarste zal innovatie prikkelen	

Tabel 3: Sterkten en zwakten, kansen en bedreigingen regionale arbeidsmarkt

Sterk	Zwak
Relatief veel afstuderenden	Tekort technisch opgeleid personeel
Voldoende aanbod financieel-administratief personeel	Universitair technisch onderwijs ontbreekt
Veel bedrijven die investeren in opleiding van personeel	Tekort MBO'ers
Aanbod LBO'ers lijkt in vraag te voorzien	Vertrek van jongeren na opleiding in hoger/universitair onderwijs
Aantrekkelijke en uitgebreide onderwijsinfrastructuur	Te weinig aandacht voor arbeidsmarkt-relevant opleiden
Goede leefomstandigheden	Bedrijven en onderwijs investeren te weinig in onderlinge samenwerking
Kansen	Bedreigingen
Groeiende beroepsbevolking in de stad	Krimp van de beroepsbevolking in overig (Noord-) Nederland
Geweldig leefmilieu	Juist in technische beroepen opvolgingsproblematiek vanwege vergrijzing
Promotie (in de eigen regio en naar buiten toe)	Achterblijvende interesse voor technisch onderwijs
Opleiden in ambachtsscholen	Arbeidsvoorwaarden technisch personeel minder goed
Scholing op de werkplek herinvoeren	Universiteit leidt vooral op voor andere regio's
Decentralisatie overheidsbeleid, kansen voor tailor-made beleid	Regio heeft het imago weinig ontwikkelingsmogelijkheden voor hoger opgeleiden te bieden
Buitenlandse studenten aantrekken én behouden	Nieuw buitenlands personeel blijft maar tijdelijk
Buitenlands personeel aantrekken	Werknemers 'verouderen' steeds sneller door snel veranderende technologie
Verbeteren regelgeving EU	Opleidingen te veel laten aansluiten op arbeidsmarkt kan leiden tot te specifiek opgeleiden
Verbetering carrièreperspectief in de regio	

3.1 Werken aan de uitstraling van de regio

De economische analyses en de visies van de regiodeskundigen laten zien dat er voor de regio Stad en Midden Groningen veel ontwikkelingskansen zijn. Om de kansen voor Stad en Midden Groningen te benutten, is het aan de regio om gekwalificeerde mensen voor de regio te behouden en goed personeel aan te trekken. Het gebied heeft al een aantrekkelijk leefklimaat, met lage kosten en hoge kwaliteit. De ontwikkeling van Energy Valley zal bijdragen aan een verandering van het beeld dat er niet genoeg ontwikkelingsmogelijkheden zijn voor hoger opgeleiden in de regio. Energy Valley en andere ontwikkelingen zullen ertoe leiden dat ook meer hoogopgeleiden zich tot de regio aangetrokken voelen. Regiomarketing kan ertoe bijdragen dat mensen in het gebied en ver daarbuiten nog meer gaan geloven in de kracht van Stad en Midden Groningen.

De uitstraling van Groningen kan tot in het buitenland effect hebben, wat al blijkt uit de herkomst van studenten in de stad. Bedrijven zouden ook buitenlandse werknemers kunnen aantrekken. Maar wellicht is dat meer haalbaar voor grote ondernemingen dan voor mkb'ers. Voortschrijdende vereenvoudiging van regels rondom arbeid in de EU kan het in de toekomst makkelijker maken om buitenlandse krachten in Groningen aan het werk te krijgen.

3.2 En: aandacht voor techniek

Voor sommige beroepsgroepen zal de aantrekkingskracht ook bestaan uit betere arbeidsvoorwaarden. Juist in de techniek kunnen de arbeidsvoorwaarden nog verbeteren, opdat meer mensen kiezen voor een technische opleiding en dito beroep. En juist in de techniek is dit hard nodig, aangezien de vergrijzing hier sterk is en opvolging gewenst. Jongeren die kiezen voor een bepaalde technische richting moeten in hun opleiding al meer bedrijfsmatig leren werken. Ondernemers en opleidingsinstituten willen en moeten meer samenwerken. De opleiding van studenten mag niet te smal zijn. Een dergelijke smalle opleiding kan in de toekomst tot problemen leiden. Een breder opgeleide arbeidskracht kan beter voldoen aan een veranderende vraag naar arbeid.

Jaap de Winter, directeur De Winter Adviesgroep: "Je kunt economisch excelleren als je infrastructuur op orde is."

"Je kunt economisch excelleren als je infrastructuur op orde is. De regio werkt daar op dit moment hard aan. We hebben ons met de discussie over de Zuiderzeelijn als bedrijfsleven goed weten te profileren in Den Haag. Onze regio steekt in het particuliere vervoer bovendien bijzonder gunstig af tegenover de rest van het land. Hier kun je doorrijden en elders sta je voor een stukje van dertig minuten rijden ook nog een uur langer in de file."

"Groningen heeft goede kansen voor de toekomst. Maar op het gebied van arbeidsmarktbeleid zie je de afstemming tussen vraag en aanbod ieder decennium veranderen. Iedereen roept ook voortdurend dat onderwijs en arbeidsmarkt optimaal op elkaar moeten aansluiten. Ik doe daar niet aan mee. Onderwijs moet breed opleiden, zodat de leerlingen goed en breed inzetbaar zijn. De werkgever moet, in samenspraak met de branche, vervolgens zelf zorgen voor de bedrijfsspecifieke opleiding. De werknemer moet breed zijn opgeleid, zodat hij de nieuwe ontwikkelingen kan volgen. Pogen tot de optimale aansluiting betekent altijd achterlopen."

Peter Teesink, directeur DSW Groningen: "Als je jezelf klein maakt, ziet niemand je."

"Wij zijn er in Groningen erg goed in om onszelf tekort te doen. Als je jezelf een beetje klein maakt, dan ziet een ander je niet. Harm Post, directeur van Groningen Seaports, zei ooit: "Grote havens, grote bekken - kleine havens, nog grotere bekken." Dat is inderdaad wat we hier zouden moeten naleven. We hebben hier genoeg dat mag worden gezien."

"Het is hier al een flink aantal jaren economisch beter gegaan dan in de rest van het land. De ontsluiting van de A31 in Duitsland heeft voor onze regio echt een groot verschil gemaakt. We hebben dezelfde afstand tot het Ruhrgebied als vanuit Rotterdam, maar vanuit Groningen kun je in één keer doorrijden en vanuit de Randstad sta je voortdurend in de file."

De studie *De kracht van Stad en Midden Groningen - Economisch presteren van het regionale bedrijfsleven* met als thema ondernemen en arbeidsmarkt is een coproductie van de Kamer van Koophandel Noord-Nederland en Kennis en Economisch Onderzoek van Rabobank Nederland (KEO)

Auteurs

Arjan Bakkeren (KEO)
Tjaco Twigt (KEO)
Piet Boomsma (KvK)

Redactie brochure

Enrico Versteegh (KEO)

In opdracht van

Rabobank Stad en Midden Groningen
Kamer van Koophandel Noord-Nederland

Het volledige rapport kunt u downloaden op:

www.rabobankgroep.nl/kennisbank

Contactadressen

Rabobank Stad en Midden Groningen
Griffeweg 80
Postbus 2003
9704 CA Groningen
(050) 586 86 65

Kamer van Koophandel Noord-Nederland
Heliconweg 62
Postbus 699
8901 BL Leeuwarden

© Rabobank Nederland, 2008

Niets uit deze uitgave mag worden veelelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van Rabobank Nederland.

No part of this publication may be reproduced in any form by print, photo print, microfilm or any other means without written permission by Rabobank Nederland.

Rabobank

Het is tijd voor Rabobank Stad en Midden Groningen